

זמן סעודת פורים

הרב ארי דוד קאהן

1. ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות פורים

[טו] אמר מהר"י סג"ל שמנהג אושטרייך שבפורים מתפללים מנחה גדולה ואוכלין סעודת פורים אחר חצות היום והולכין ואוכלין כל הלילה, דאם סועדין מקודם היה להן שעת מנחה שעת שכרות ותפלת שכור תועבה. וכן ראיתי באיגרא ממחר"ר נתן ובנו הר"ר ליזר ושאר לומדים שהיו מתפללין מנחה מעיקרא וערבית אחר סעודה בחצות הלילה...

2. ספר המנהגים (טירנא) פורים

... [ואח"כ] ואוכלין סעודת פורים. ומתחילין ואוכלין הרוב ביום. כי סעודת פורים שאכלה בלילה ואפילו בליל ראשון לא יצא, כן משמע בסמ"ק, ק"ו בליל שני...

3. תרומת הדשן סימן קי

שאלה: בהרבה מקומות נהגו בעלי בתים וגם ת"ח לעשות עיקר סעודת פורים בערב. והולכין לבהכ"נ ומתפללין מנחה ולא ערבית, וחוזרין לבתיהן ומתחילין בסעודה ביום ונמשכין בה עד הלילה, ורוב הסעודה היא בלילה. יש טעם למנהג או לאו? תשובה: יראה דיש למצוא טעם וסמך קצת למנהג זה. מצאתי הועתק תשובה אחת וז"ל: שמעתי מה"ר טוביה בשם ריב"א, שכל מאכל שלוקחים הבחורים זה מזה אפילו שלא ברשות, משום שמחת פורים משעת קריאת המגילה עד לילה סעודת פורים, שהן שני לילות ויום אחד, אין בהם משום גניבה ולא משום גזילה. ואין להזמין לבית דין ואין חוששין עליו, ובלבד שלא יעשו שלא כהוגן על פי שבעה טובי העיר, עכ"ל מתשובה זו. משמע להדיא דלילה שנייה עיקר היא לסעודת פורים. ועדיין לריב"א גופיה תקשה מהאי טעמא דהא ודאי לילה שנייה ליל ט"ו, והיאך יוצאין בה ידי סעודת יום י"ד, לדידן דבני עיירות אנו שהרי קורין רק בי"ד. וכתב רמב"ם דדוקא י"ד לבני עיירות, ולבני הכרכים ט"ו במשתה ושמחה, אע"ג דלענין הספד ותענית שוין זה בזה. ונראה טעם לדבר משום דבארבעה עשר שחרית צריך שיהוי בקריאת מגילה, ואח"כ הוא טרוד ושולח מנות ומתנות לאביונים, ואין פנאי לאכול בסעודה בשמחה ובתענוג. ולכך קבעוה קדמונינו מקצתה בערב ולהתחיל מבעוד יום, ג"כ קודם תפילת ערבית, כדי לקיים מצות סעודה ביום שהוא עיקר. ונמשך ביה מאז בפנאי ובתענוג עד הלילה ובלילה עצמה. וחשיב הכל סעודה אחת. ואשכחן כה"ג דמבטלין סעודת מצוה בשביל מצות אחרות. בפרק אותו ואת בנו מפרש התוספות/חולין פג ע"א תד"ה וכדברי/ אמאי לא חשיב התנא יו"ט של סוכות בארבעה פרקים בשנה שרגילין בסעודה גדולה כדמוכח התם. משום דטרידי במצות סוכה ולולב באותו ערב יו"ט, לא היו רגילין להרבות בסעודה. אף כי ישבתי מנהג זה, מ"מ רבותי ואני אחריהם נהגינן עיקר הסעודה בשחרית, כמדומה שכן נהגו ברינו"ס.

4. לקט יושר חלק א (אורח חיים) עמוד קנט ענין א

ואכל סעודת פורים ביום ומברך ברכת המזון ומתפלל מנחה [בעשרה]. אבל אין מנהג [באושטרייך] להתפלל ערבית בעשרה בפורים. ויושב ביום לסעודה אחרת, והיה הולך לקרוביו בתוך הסעודה וחוזר לשלחנו ומברך ברכת המזון/המזון/ ב' או ג' שעות בלילה...

5. שו"ת מהרי"ל סימן נו

ח [עוד שאל] כשחל פורים ביום ו' איך נוהגים בסעודת פורים, אם אנו אוכלים סעודה גדולה ומאריכי' על השולחן כשאר ימי חול אז אנו מקלקלי' סעודת ליל שבת ואדם חייב לאכול כשהוא תאוה ואם ממתניני' עד הלילה אז עבר זמן הסעודה. ואם תחייבנו הסעודה מבעוד יום ויגמור בלילה, זה אינו רשאי לכתחלה מפני הקידוש, דדווקא דיעבד אם משך סעודתו בע"ש = בערב שבת = עד הלילה פורס מפה ומקדש ואם תאמר דזה מיקרי דיעבד כיון דאי אפשר בענין אחר ניה' ואם יתפלל ערבית ויעשה קידוש בעוד היום גדול ויתחיל בסעודה מבעוד יום, אין נראה לסעודת פורים ביום כ"א לכבוד שבת. ואם יתחיל בעוד היום גדול ויפסיק ויעשה קידוש ויגמור סעודתו ואז יברך ברכת המזון זה אינו אלא מפני הסח הדעת והפסק תפלה.

תשובה סעודת פורים ביום ו' מתחילין בהיתר קודם סמוך למנחה דקיימא לן לדברי הכל שרי, ואפילו לבה"ג דפסק כרבי יהודה בע"ש להתחיל היינו סמוך למנחה, אבל קודם ט' שעות אפילו לרבי יהודה שרי כדקתני ושויין שמתחילין ומעשה בעכו וכו' ורבי יהודה היה שם ופירש במרדכי ושויין שמתחילין קודם ט' שעות אפילו לא יגמרו עד אחר ט' שעות, דאם לא כן פשיטא...

6. של"ה מסכת מגילה פרק נר מצוה

ט. ריב גדול היה לי עם מקצת קהילות בחוצה לארץ, שאוכלין הסעודה אחר מנחה, ועל ידי זה מבטלין התמיד ואין קורין לבית הכנסת לתפלת ערבית, ויש שתי רעות. חדא, לבטל תפילה בצבור, וחטאת הקהל הוא. ועוד, העם משתכרין ושוכחין תפילת ערבית שהאידנא קבלוה לחובה (רמב"ם הלכות תפילה פ"א ה"ו), וגם קריאת שמע שהיא דאורייתא. וכי ביום הזה שנתקיים 'ליהודים היתה אורה' (אסתר ח, טז) זו תורה (מגילה טז ב), יעשה עקירה, הייטב בעיני ה'. על כן לא יפה בעיני המנהג להקדים תפלת מנחה, ולעשות אחר כך הסעודה, אף שכתב רמ"א כן (סימן תרצ"ה ס"ב)... וכל מי שמקדים ומזרז ביותר לעשות הסעודה בהשכמה, הוא משובח בעיני. וכן כתב מהר"ר איסרל"ן (תרומת הדשן, סימן ק"י), שהוא ורבותיו נהגו בכל השנים עיקר סעודה שחרית. וטעמא דמסתבר הוא, דהא זו הסעודה היא נגד סעודת אסתר שעשתה על המלך, ובודאי היתה הסעודה בעת שדרכן של המלכים לאכול. ובסעודה זו נתלה המן...

7. ספר המנהגים (טירנא) פורים

... ואם חל פורים ביום ששי אוכלין סעודת פורים שחרית, ולא בערב אחר מנחה, כי אין להפסיק בערב שבת בין מנחה לערבית מפני כבוד השבת, וגם שלא לקלקל סעודת [ליל] שבת...

8. בית הבחירה (מאירי) מסכת כתובות דף ז עמוד ב

ואף אנו ואבותינו נוהגים בפורים שחל להיות ערב שבת שמתחילין בסעודה מבעוד יום עד שיקדש היום ופורסין מפה ומקדשין וגומרין את הסעודה ומזכירין בה של פורים מטעם זה שהרי אף חמשה עשר יום נס הוא והדין נותן להזכיר בה של פורים אע"פ שעבר יום ארבסר בשעת הברכה...

9. אורחות חיים חלק א הלכות מגלה ופורים סימן לז.

ופורים שחל להיות בערב שבת עבדינן סעודת פורים מבעוד יום ובלילה צריכי לקדושי וצריכי נמי למטעם מידי בתר קדוש דאי לאו הכי לא נפקי ידי קדוש כדפרש"י ז"ל דאין קדוש אלא א"כ סעד ויש עושין סעודתן בבקר והכל הולך אחר המנהג:

10. לבוש אורה חיים סימן תרצה סעיף ב

... וצריך לעשות הסעודה ביום, ואם אכלה בלילה אפילו בליל ראשון לא יצא, כל שכן בליל שני שהוא אחר פורים שלנו, דימי משתה ושמחה כתיב, ביום משמע, מיהו ימשוך שמחתו גם תוך הלילה. ונוהגין לעשות הסעודה לאחר מנחה, ומתפללין מנחה בעוד היום גדול כדי לאכול רוב הסעודה ביום, וכשהיא נמשכת עד הלילה אז לית לן בה, כי חייב אדם במשתה ושמחה בשני הימים י"ד וט"ו, וכן נהגו, דימי משתה ושמחה כתיב משמע שני הימים, ונהגו לשמוח אף בליל ט"ו שביניהם.

11. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד ב

אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מאי טעמא ימי משתה ושמחה פתיב רב אשי הנה יתיב קמיה [היה יושב לפני] (ד"ר פהנא) [דאמימר] רבו נגה ולא אתו רבנן [חשך היום ולא באו החכמים] אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן [מה טעם לא באו חכמים היום]? אמר לו דלמא טרידי בסעודת פורים אמר ליה ולא הנה אפשר למיכלה באורתא [לאוכלה בערב] אמר ליה לא שמיע ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו אמר ליה (אמר רבא הני) [אמר ליה אין] תנא מיניה ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה [שנה ממנו וחזר על כך ארבעים פעמים עד שדומה היה לו הדבר כמי שמונח בכיסו]

12. רש"י מסכת מגילה דף ז עמוד ב

נגה ולא אתו רבנן - איחר היום, ולא באו התלמידים לבית המדרש.

13. אסתר פרק ט

(כח) והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם

14. רש"י אסתר פרק ט

(כח) נזכרים - בקריאת מגילה: ונעשים - משתה ושמחה ויום טוב לתת מנות ומתנות:

15. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ב עמוד ב

אשקחן עשייה זכירה מנלן? אמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים - איתקש זכירה לעשייה.

16. רש"י מסכת מגילה דף ב עמוד ב

אשקחן עשייה - דמשתה ויום טוב שתהא לפרוזים בארבעה עשר, ומוקפין בחמשה עשר.

זכירה - קריאת המגילה. מנלן - שנקבע להם זמן לפרושים בארבעה עשר הא בהאי קרא דעל כן היהודים הפרושים היושבים בערי הפרוזות עושים את יום ארבעה עשר וגו' עשייה הוא דכתיבא. איתקש זכירה לעשייה - הלכך זמן אחד להם.

17. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה יד

מִצְוַת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְבְנֵי כְּפָרִים וְעִירוֹת, וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְבְנֵי כְּרָפִים - לְהַיּוֹתָם יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה, וּמִשְׁלוֹחַ מְנוֹת לְרַעִים, וּמִתְּנֻת לְאַבְיוֹנִים. וּמִתָּר בְּעֵשִׂית מְלֹאכָה, וְאֵף עַל פִּי כֹן אֵין רְאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלֹאכָה. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הָעוֹשֶׂה מְלֹאכָה בְּיוֹם פּוּרִים - אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרַכָּה. בְּנֵי כְּפָרִים שֶׁקָּדְמוּ וְקָרְאוּ בְּשָׁנֵי אוֹ בְּחֲמִישֵׁי - אִם חִלְקוּ מְעוֹת לְאַבְיוֹנִים בְּיוֹם קְרִיאָתָם, יֵצְאוּ. אֲבָל הַמְשַׁתֵּה וְהַשִּׁמְחָה - אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, וְאִם הִקְדִּימוּ - לֹא יֵצְאוּ. וְסֵעוּדַת פּוּרִים שֶׁעֲשִׂיהָ בְּלֵילָה - לֹא יֵצְא יְדֵי חוֹבְתוֹ.

18. שולחן ערוך אורח חיים הלכות מגילה ופורים סימן תרצה

סעיף (א) {הגה: מצוה להרבות בסעודת פורים (טור); ובסעודה אחת יוצאים (מרדכי ספ"ק).}

סֵעוּדַת פּוּרִים שֶׁעֲשִׂיָהּ בְּלֵילָה, לֹא יֵצְא יְדֵי חוֹבְתוֹ. {הגה: ומכל מקום גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה (תשובת מהרי"ו).} (ב) ... וְנוֹהֲגִים לַעֲשׂוֹת סֵעוּדַת פּוּרִים לְאַחַר מְנַחָה, וְעִרְבִית וְתַפְלִלוֹ בְּלֵילָה. וּמִתְּפַלְלִים מְנַחָה תְּחִלָּה בְּעוֹד הַיּוֹם גְּדוּל; וְרַב הַסֵּעוּדָה צְרִיכָה לְהִיּוֹת בְּיוֹם (מנהגים), וְלֹא כְּמוֹ שְׁנוֹהֲגִין לְהַתְּחִיל סְמוּךְ לְעֶרְבַּ וְעַקֵּר הַסֵּעוּדָה הוּא לַיִל ט"ו. וּכְשֶׁחָל פּוּרִים בְּיוֹם שַׁשִּׁי, יַעֲשׂוּ הַסֵּעוּדָה בְּשַׁחֲרִית, מִשּׁוּם כְּבוֹד שַׁבָּת (מנהגים); וְיֵמֵי שְׁרוּצָה לַעֲשׂוֹתָהּ תְּמִיד בְּשַׁחֲרִית, הַרְשׁוּת בְּיָדוֹ (ת"ה). וְשׁ אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ לְאַכֹּל מֵאֲכָל זָרְעוֹנִים בְּפוּרִים, וְזָכַר לְזָרְעוֹנִים שֶׁאֲכַל דְּנִיָּאל וְחֲבָרָיו בְּבָבֶל (בבא). טוֹב לַעֲסֹק מְעַט בַּתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּתְחַיל הַסֵּעוּדָה, וְסָמֵךְ לְדַבֵּר: לְהַיּוֹדִים הֵיטָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה (אסתר ת, טז) וְדַרְשִׁינוּ: אוֹרָה, זוֹ תּוֹרָה (מהרי"ב). וְחֲבִיב בְּמִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה קִצַּת בְּשָׁנֵי יָמִים, י"ד וְט"ו (מנהגים), וְכֵן נִהְגוּ. וְשׁ אוֹמְרִים דָּאִם הַזִּיק אֶתְּךָ אֶת חֲבָרָו מִכֶּסֶם שִׁמְחַת פּוּרִים, פְּטוּר מִלְּשַׁלֵּם (ת"ה סימן קי"י). וְעֵינֵי בְּחַיִּים בְּדִינֵי גְזִיקִין.}

19. מגן אברהם סימן תרצה

ה רוב הסעודה וכו'. הא דלא נהיגי לעשותה בשחרית היינו משום שטרודים במשלוח מנות כדאשכחן ספ"ה דחולין שלא היו מרבים בסעוד' י"ט הראשון של סוכות מפני שהיו טרודים בסוכה ולולב (ת"ה):

20. משנה ברורה סימן תרצה

(א) ובסעודה אחת יוצאים - לאפוקי [א] ממ"ד דחייב לאכול גם בלילה של י"ד דומיא דמגילה ומ"מ נכון לאכול גם בלילה וכדלקמיה בס"ב בהג"ה: (ב) שעשאה בלילה - היינו [ב] בליל י"ד [ג] דבליל ט"ו לבני עיירות [ד] פשיטא דכבר עבר זמנה: (ג) וירבה קצת בסעודה - ואפילו כשחל הי"ד במוצאי שבת דעשה סעודה חשובה בסעודה שלישית מ"מ צריך להרבות קצת בלילה לכבוד פורים אך אינה סעודה כמו למחר דשם צריך להרבות יותר. כתבו האחרונים דנכון ללבוש בגדי שבת ג"כ מבערב וימצא אח"כ בביתו נרות דולקות ושולחן ערוך ומטה מוצעת: (ד) בין ארור המן - שזה מפלה ראשונה שניטל [ה] נקמה רבה ממנו ועוד טובה יתרה מזה גדולת מרדכי שבירכו הקדוש ברוך הוא שעלה למעלה ראש והנה קודם שנשתכר נתן בודאי תודה להש"י על שתי הטובות וע"כ אחז"ל שלא יפסיק מלתן שבח ע"ז בשמחה עד שיבוא לידי כך שלא יבחין עוד מה בין טובה זו לזו. ועיין בא"ז דמ"מ יראה להיות זהיר בענין נט"י וברכת המוציא ובהמ"ז ויהיה שמחה של מצוה ועיין בפמ"ג שכתב דענין סעודת פורים ומתנות לאביונים ומשלוח מנות אפשר דצריך כונה ע"ז לשם מצוה: (ה) וישן ומתוך שישן וכו' - וכן ראוי לעשות [פמ"ג]: (ו) מלבד תענית חלום - ויתענה [ז] עד אחר מנחה [ח] ויאכל קודם ביאת השמש רק פ"א. הנשבע להתענות בפורים יראה להתיר שבועתו: (ז) וע"ל סימן תקס"ח - ס"ה ובסימן תק"ע בכל הסימן: (ח)

[א] מגן אברהם:

[ב] (ב) לבני עירות, ולבני כרכין בט"ו:

[ג] (ג) מאמר מרדכי ומביאו הגרי"פ בהגהותיו. ודברי המגן אברהם צריך לציין על דברי המחבר [שם]:

[ד] (ד) וגם דברי הרמ"א אין שייך על ליל ט"ו. ועיין בפרי מגדים דבליל ט"ו אין מחוייב לאכול, וביום ט"ו חיוב לאכול קצת, אבל פת למאן דאמר דבעינן, אין צריך כי אם ביום י"ד לעירות וט"ו לכרכין. ועיין במאמר מרדכי דתמה על לשון הבאר היטב סעיף קטן א:

[ה] (ה) ט"ו והגר"א. ועיין ביד אפרים ביאור נחמד בזה. ומגן אברהם פירש בשם יש אומרים, דארור המן בגימטריא תק"ב כמו ברוך מרדכי ומשנשתכר עד שלא ידע לחשב הגימטריא פטור מלהשתכר עוד:

[ז] (ז) מגן אברהם:

[ח] (ח) פרי מגדים, דכן מוכח ממה שציין המגן אברהם לעיין בסימן תקנ"ב:

לאחר מנחה - הא דלא נהיגי לעשותה בשחרית [ט] משום שטרודים במשלוח מנות [י] ונמשכין ברוב עד המנחה ואסורין להתחיל בסעודה קודם מנחה: (ט) בעוד היום גדול - כתב א"ר בשם של"ה המשובח מי שעושה סעודה בשחרית וכתב עוד שיקבץ אנשי ביתו וחבריו דא"א לשמוח כראוי ביחיד. ומ"מ יהיה שמחה של ד"ת וכדלקמיה: (י) הסעודה בשחרית - היינו קודם חצות היום לכתחלה ועיין ביד אפרים מה שכתב בשם מהרי"ל:

21. יד אפרים אורח חיים סימן תרצה

(סעיף ב בהגה) בשחרית משום כבוד שבת כו'. כתב בתשובת מהרי"ל סימן (מ') [נו] [אות ח] דהיינו קודם שעה עשירית. ועיין לעיל סימן רמ"ט [סעיף ב] ובמג"א לקמן ס"ק ט' דמצי למיפטר נפשו בשאר מטעמים, ובמהרי"ל לא משמע כן:

22. רמב"ם הלכות שבת פרק ל הלכה ד

אסור לקבוע סעודה ומשמה בערב שבת, מפני כבוד השבת. ומתיר לאכל ולשתות עד שתחשך, ואף על פי כן מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ומעלה מלקבוע סעודה, כדי שיפגוס לשבת פשהוא מתאנה לאכל. +/השגת הראב"ד/ אסור לקבוע סעודה בערב שבת. א"א דוקא שאסור לקבוע מחצות ולמעלה. +

23. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמט

סעיף ב- אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשמה שאינו רגיל בימי החל, ואפלו היא סעדת ארוסין, מפני כבוד השבת, שיפגוס לשבת פשהוא תאב לאכל; וכל היום בכלל האסור. {הגה: וסעדה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מתיר, כן נ"ל וכן המנהג פשוט.} ולאכל ולשתות בלי קביעות סעדה, אפלו סעדה שרגיל בה בחל, כל היום מתיר להתחיל מן הדין, אכל מצוה להמנע מלקבוע סעדה שנהוג בה בחל, מט' שעות ולמעלה.

24. אליה רבה סימן תרצה

(ד) רוב הסעודה וכו'. הא דלא נהיגי לעשותה בשחרית משם שטרודין בשלוח מנות (תרומת הדשן סי' קי). ובשל"ה [מגילה, ד"ה פורים] כתב שהוא משובח העושה בשחרית...

25. פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן תרצה

ה ורוב. עיין מ"א. ועיין אליה רבה אות ד' בשם של"ה [מסכת מגילה ד"ה פורים] המשובח מי שעושה סעודה בשחרית, וכן אני נוהג...

26. ט"ז אורח חיים סימן תרצג

(ב) ואם לא אמרו כו'. - ... וכן נ"ל להלכה כמ"ש רש"ל בשם הגדול מהר"י פאלק ז"ל דבב"ה של הסעודה צריך לחזור בשביל על הניסים בפורים אלא דנ"ל דלאו דוקא בסעוד' שעושין אחר מנחה אלא בסעודה הראשונה שאוכל בפורים דהא עיקר הטעם דיש חיוב סעודה באותו יום דכתיב ימי משתה ושמחה ולא סגי דלא אכל וא"כ סעודה הראשונה שאוכל בו ביום בו קיים סעודת פורים בזה ואין לנו לתלות הדין במה שאנו קורין לסעודה שאחר המנחה סעודת פורים שהוא לתוספ' שמחה ול"ש בזה לא סגי דלא אכל כנ"ל להלכה למעשה:

27. מעשה רב הלכות פורים

רמח - סעודת פורים עיקרה ביום על כן הנכון לכוין לצאת בסעודת שחרית. והוא ז"ל עשה סעודתו במשתה ושמחה כולה ביום וכשהחשיך התפלל מעריב וחזר ללמודו:

28. ערוך השולחן אורח חיים סימן רמט סעיף ז

סעודת מצוה שזמנה קבועה בע"ש כמו פורים שחל בע"ש או ברית מילה אפילו שלא בזמנה דכיון דיכולין היום למולו עובר בעשה אם לא ימול את הילד היום וכן פדיון הבן שזמנו היום דאם נדחה מזמנו הלא יכול לדחותו ליום א' וכן יו"ט שחל בע"ש אפילו יו"ט שני מותר לקבוע בהם אפילו סעודה גדולה ואי משום שלא יאכל בלילה לתיאבון העוסק במצוה פטור מן המצוה וכן סעודת בר מצוה שזמנו היום ומ"מ יראו שיתחילו קודם חצות ולכל הפחות קודם שעה עשירית אמנם אם לא התחילו מקודם יכולים להתחיל גם אחר שעה עשירית כיון שהיא מצוה בשעתה... וגם היושבים בסעודה ראוי שלא ימלאו כריסם ויניחו מקום לכבוד שבת...

[ט] (ט) תרומת הדשן:

[י] (י) הגר"א: